

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit. The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website

<https://kksu.co.in/>

Digitization was executed by NMM

<https://www.namami.gov.in/>

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhed
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
<https://egangotri.wordpress.com/>

643

कविकुलबुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक

हस्तलिखित संग्रह

दाखल क. M2443 विषय दर्शन

नाव अथ साहित्यसुत्रो पूर्ववर्तक

लेखक/लिपीकार

पृष्ठ 82 काल पूर्ण/अपूर्ण

॥अथश्रोतसूत्रेपूर्वपक्षेप्रारंभः॥श्रीः॥

श्री.स.प.
॥१॥

॥श्रीगणेशायनमः॥हरिःॐम्॥अथेतस्यसमाम्नायस्यवितानेयोगापत्तिंवक्ष्या
मोग्माधेयप्रभृतीन्याह्वेतानिकानिदर्शपूर्णमासौतुपूर्व्वचार्यास्यामस्तंत्रस्य
तत्राम्नातत्वाद्दर्शपूर्णमासयोर्हविष्वासन्नेषुहोतामंत्रितःप्रागुदगाहवनीया
दवस्त्रायप्राङ्मुखोयज्ञोपवीत्याचम्यदक्षिणारुद्धिहारंप्रपद्यतेपूर्व्वणोत्कर
मपरेणप्रणीताइधमपरेणाप्रणीतेचात्वालंवेत्स्वेतत्तीर्थमित्याचक्षते
तस्यनित्याःप्रांचश्रेष्ठाअंकधारणाचयज्ञोपवीतशौचेचविहाराद्व्यारुत्ति
श्चतत्रचेत्कर्मैकांगवचनेदक्षिणंप्रतीयादनादेशकर्मचोदनायांहोतारं

जातीन्

॥१॥

ददातीति यजमानं जुहोति जपतीति प्रायश्चित्ते ज्ञातं मन्त्रं पादप्रदहणे सूक्तं सू-
क्तोद्देशेनेपादे धिकेत्तु च सर्वत्र जपानुमंत्रणाप्यायनोपस्थानान्युपांशुमंत्राश्च
कर्मकरणाः प्रसंगादपवादो बलीयान्यपद्यामि हततरेण पादेन वेदिश्रोण्योत्त-
रया पाश्यां समांनिधाय प्रपदेन बर्हि राक्रम्य संहितौ पाणीधारयन्नाकारा-
वस्यंगुलीहृदयसंमिता वं कसंमितौ वाद्यावापृथिव्योऽसधिमिक्षमाणा एत-
द्वातुल्लानमासनं वा सर्वत्रैवं भूतो वचनादयत्नेषितो जपति ॥ १ ॥ नमः प्रव-
त्त्रे नम उपद्रष्टे नमो नुरव्यात्रैक इदमनुवक्ष्यति स इदमनुवक्ष्यति प्रमो वश्रं

स्त. प.
॥२॥

हसस्यांतुद्यौश्च पृथिवीचाहश्चरात्रिश्चापि पृथ्वौषधयश्च वाक्समि
ल्लितयज्ञः साधुछंदसि प्रपद्येहमेव माममुमिति स्वंन्नामादिशेत भूतेभ्य
विष्यति जाते जनिष्यमाण आभजाम्यपात्यं वाचो अशांतिं वदेत्यंगुल्य
ग्राण्यवकृष्य जातवेदो रमया पशून्मयीति प्रतिसंदध्याद्वर्ममेधावा एषि
वीर्मो वेग्निर्वर्म सूर्यो वर्म मे संतुतिरश्विकाः ॥ तदद्य वाचः प्रथमं मसी
येति समाप्य सामिधेनी रत्नाह हिं ३ मूरति हिं कृत्य भूर्भुवः स्वरो मिति जप
त्येषो मि हिं कारो भूर्भुवः स्वरित्येव जपित्वा कोस्रो हिं करोति न च पूर्वजपं ॥२॥

जपत्यथ सामिधेन्यः प्रवोवाजा अभिद्यवोग्न आयादिवीतयेगृणानईके
न्योनमस्यस्तिरोग्निं दूतं वृणीमहे समिध्यमानो अध्वरे समिद्धे अग्न आहुते
तिद्धेता एकश्रुतिसंततमनुश्रूयादुरात्तानुदात्तस्वरितानां परः सन्निवर्ष
एकश्रुत्यं स्वरादिमृगंतमोकारं त्रिमात्रं मकारांतं कृत्वोत्तरस्या अर्धर्चं व
स्येत्तसंततमेतदवसानमुत्तरादानमविप्रमोहे समाप्तौ प्रणवेनावसा
नंचतुर्मात्रोवसानेतस्यांतापत्तिः स्पर्शेषु स्ववर्ग्यमुत्तममंतस्तुल्यकृतां
तामनुनासिकारेफोष्मस्वनुस्वारं त्रिः प्रथमोत्तमे अन्यादाध्यर्द्धकारमध्य

सू. पू.
॥३॥

इति क्वावस्येदथ द्वे द्वे प्रथममुत्तमस्यामथाध्यर्द्धताः पञ्चदशाभ्यस्ताभि
रेतेन रास्त्रयाज्यानि गदानुक्चनानिष्टवनसंस्तवनानिस्तवन्यत्राध्यर्द्धका
रं न जपः प्रागभिहिंकारान्नाभिहिंकाराभ्यासावबद्धुप्रकृत्यानावच्छेदा
दोरास्त्रेष्वेव दोत्रकाणामभिहिंकारः सामिधेनीनामुत्तमेन प्रणवेनाग्ने
मदां असि ब्राह्मणभारतेति निगदेव सायु॥३॥ यजमानस्यार्षेयान्प्रवृ
जितेयावंतस्युः परंपरंप्रथमंपौरोहित्यात्राजविशं राजर्षीन्चारानां
सर्वेषां मानवेति संशये देवे द्वे द्वे मन्विद्वरुषिष्टुतो विप्रानुमदितः ॥३॥

विशस्तो ब्रह्मसंशितो घृताहवनः प्रणीर्य ज्ञानां रथीरध्वराणामतूर्तो होता
तूर्णिर्हव्यवाळित्यवसाया स्यान्न जुहूर्देवानां च मसो देवपानो रां इवाग्नेने मि
देवांस्त्वं परिभूरस्यावह देवान्यजमानायेति प्रतिपद्य देवता द्वितीयया
विभक्त्या देशमा देशमावह स्यावाहय त्याहिं प्लावयन्नग्नावह तिलु
प्रथम देवता मग्निं सोममित्याज्यभागावग्निमग्नीषोमाविति पौर्णमा
स्यामग्नीषोमयोऽस्त्वन इन्द्राग्नी अमावास्यायामसंनयत इन्द्रं महेन्द्रं वा
संनयतोऽंतरेण हविषी विष्णुमुपांश्चेतरे यिष्ठाग्नीषोमीयं पौर्णमास्यां

सू. ५.

॥४॥

वेहवममावास्यायामेकेनैकेकंचनान्येषामप्युपांशूनामावदस्वाहा
यादप्रियाधामानीदं हविर्महोज्याय इत्युच्चैर्येनेतद्वचनाः परोक्षास्तानुपांशू
ञ्चेर्वाप्रत्यक्षमुपांशुप्रतिचोदनमावाहनं सर्वा आदिश्य सकृदेकप्रदाना
स्तथोत्तरेषु निगमेष्वेकामिव संस्तुयात्समानां देवतां समानार्थामव्य
वदितां सकृन्निगमेष्वेद्वास्वावापिका सुदेवां आज्यपां आवहाग्निं हो
त्रायावदस्वमहिमानमोर्वेदजातवेदः स यजायजेत्यावाह्ययथास्थि
तमूर्ध्वजानुरूपविशोदग्देव्युद्युतणानि भूमौ प्रादेशं कुर्यादिति ॥४॥

हाव

मीलास्यांतरिक्षा न्माच्छीरिदमहमग्निना देवेन देवतया त्रिवृतास्तोमेन रथं त
रेण साम्ना गायत्रेण छंदसाग्निष्टोमेन यज्ञेन वषट्कारेण वज्रेण योस्मां द्वेष्टि
यंच वयं द्विषामस्तद्दमीत्याश्रावयिष्यंतमनुमंत्रयेतां श्रावययसं देवेषां आ
वयमांमनुष्येषु कीर्त्ययशासे ब्रह्मवर्चसायेति प्रवृणानं देवसवितरेतं त्वा
वृणतेग्निं होत्राय सह पित्रा वैश्वानुरेण द्यावा पृथिवीमां पातामग्निर्होताहं मा
नुष इति मानुष इत्यध्वर्योः श्रुत्वोदायुषा स्वायुषो दोषधीनां रसेनोत्प
र्जनस्य धामभिरुदस्ताममृतां जन्वित्युत्तिष्ठेष्वष्टिश्चाध्वर्यो न वतिश्च पा

स. पू.
॥५॥

शा अग्निं होतारमंतराविचृताः॥ सितंति पाकमतिधीरएतीत्युत्थाय क्रतुस्य
पंथामन्वेमिहोतेत्यभिन्म्यासेध्वर्युमन्वारभेत पार्श्वं न पाणिनाग्नीध्रमं
कदेरोनसव्येन वेन्द्रमन्वारभा महेहोतृवूर्ये पुरोहितं॥ येनायं नुत्तमं स्व
देवा अंगिरसो दिवमिति संमार्गं तृणे स्थिरभ्यात्मं मुखं संमृजीत संमार्गं सिसं
मां प्रजया पशुभिर्मृदूति स रुन्मंत्रेण द्विस्तृती सर्वत्रैवं कर्मावत्तौ स्पृष्टो द
कं होतृषदनमभि मंत्रयेता हे दैधिष्व्यो दतस्तिष्ठान्यस्य स दने सीदयोऽस्म
त्याकतर इत्यंगुष्ठोपक निष्ठिकाभ्यां होतृषदनात्तृणं प्रत्यग्दक्षिणानि ॥५॥

+ स्वास स्थं ला ध्यासदैमि स भिहि प होतः प्रतरां बर्हिष द्रु वेति जानु शिरसा बर्हि +

निरसेन्निरस्तः परावस्तुरितीदमुहमर्वावसोः सदनेसीदामीत्युपविशेदसिणोत्त
रिणोपस्तेनैतेनिरसनोपवेशने सर्वासनेषु सर्वेषामहरहः प्रथमोपवेशनेपिस
मानेद्विरितिगौतमः ॥ ३॥ ब्रह्मोदने प्राशिष्यमाणे ग्राधेये ब्रह्मा बर्हिष्यवमा
नात्येत्येत्यसोमे प्रसृप्य होतास्क्रगादापने पशौ न पत्नी सांयाजिकेनान्यत्र
हातुरितिकोत्सउपविश्य देवबर्हिर्हपस्पृश्यात ऊर्ध्वं जपेद्रूपतयेनमोभू
वनपतयेनमोभूतानां पतयेनमोभूतयेनमः प्राणं प्रपद्ये पानं प्रपद्ये व्यानं
प्रपद्ये वाचं प्रपद्ये चक्षुः प्रपद्ये श्रोत्रं प्रपद्ये मनः प्रपद्ये आत्मानं प्रपद्ये गा

सू. पू.
॥ ६॥

यत्रीं प्रपद्ये त्रिष्टुभं प्रपद्ये जगतीं प्रपद्ये तुष्टुभं प्रपद्ये छंदासि प्रपद्ये सूर्यो नो
दिवस्या तु नमो महद्भ्यो नमो अर्भकेभ्यो विश्वे देवाः शास्त्रं न मा यथेहा राधि
होता निषदा यजीयांस्तदद्य वाचः प्रथमं मसीयेति समाप्य प्रदीप्य इध्मे स्क्रुचा
वादापयेन्निगदेनाग्निर्होता वेत्स्व गेर्होत्रं वेत्तु प्रावित्रं साधु ते यजमान देव
तायो अग्निमित्यवसायु होतार मवृथा इति जपेदथ समापयेत्तच्छतवती म
ध्वर्योः स्क्रुचमास्यस्व देवयुवं विश्ववारो ईळा महे देवो ईळेन्या नमस्या मन
मस्यान्यजामयज्ञिया निति समाप्ते स्मिन्निगदे ध्वर्युराश्रावयति प्रत्याश्रा ॥ ६॥

CC-0. In Public Domain. Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सू. १००
॥७॥

प्रथमोवागोजः सह अजो मयि प्राणापानाविति वषट्कारमुक्त्वा स्तुतुं मंत्रं
यत्ते दिवा कीर्त्यो वषट्कारस्तथा नुमंत्रणं मेतया ज्यानिदर्शनं तनूनपादग्न
आज्यस्य वेत्विति द्वितीयो न्यत्र वत्तिष्ठाशुनकात्रिवध्यश्वराजन्येभ्यो नराशं
सो अग्न आज्यस्य वेत्विति तेषां मिळो अग्न आज्यस्य वंत्विति तृतीयो ब
र्हि रग्न आज्यस्य वेत्विति चतुर्थो आगूर्य पंचमै स्वाहा मुं स्वाहा मुमिति यथा
वाहितमनु इत्ये देवता यथा चोदितमना वाहिता स्वाहा देवा आज्यपाजुषा
णां अग्न आज्यस्य वंत्वित्यातो मंत्रेणोर्ध्वं च रां युवाकां मध्यमेन हवींष्या ॥७॥

स्विष्टकृतं उत्तमेन शेषेऽग्निर्वत्राणि जंघनदिति पूर्वस्याज्यभागस्यानु
वाक्यात्वं सोमासि सत्यतिरित्युत्तरस्य जुषाणो अग्निराज्यस्य वेत्विति पूर्वस्य
याज्या जुषाणः सोम आज्यस्य हविषो वेत्वित्युत्तरस्य तावागूर्यादेशं यज
तिसर्वाश्चानुवाक्यावत्यो प्रैषा अन्या अन्वयात्याभ्यः सोमिकीभ्यश्च या अं
तरेण वैश्चानरीयं पत्नी संयाजांश्चैतौ वार्वध्नौ पौर्णमास्यामनुवाक्यालिं
गविशेषा नाम धेयान्यत्वं ततो विचोरो नित्ये याज्ये वृधन्वंता वमावास्या
यामग्निः प्रह्ने नमन्मना सोमगीर्भिर्भ्रावयमित्यातो वाग्यमनमंतराच

सू. पू.
॥८॥

याज्यानुवाक्यैर्निगदानुवचनोभिष्टवनशस्त्रजपानां चारभ्यासमाप्तेरन्यथ
ज्ञस्यसाधनादापद्योतो देवा अवंतुन इति जपेदपि वान्यां वैष्णवी ॥ ५ ॥ उक्ता दे
वतास्तासां याज्यानुवाक्या अग्निर्मूर्धा भुवो यज्ञस्यायमग्निः सहस्रिण इति
वेदं विष्णुर्विचक्रमे त्रिदेवः पृथिवी मे षण्णतामग्नीषोमा स वेदसा युवमेता
निदिविरोचनानीं द्राग्नी अवसागतं गीर्भिः विप्रः प्रमत्तिमिच्छमान एंड्रसा
नसिंरयिं प्रससाहिषे पुरुहूत शत्रून्महां इंद्रो यजो जसा भुवस्त्वमिंद्र
क्षणा महानिति यद्यग्नीषोमीय उपांशु याजो ग्नीषोमा यो अद्य वामान्यं ॥ ८ ॥

दिवोमातरिष्वाजभांरेत्यथस्विष्टकृतः पिप्रीहिदेवांउरातोयविष्टेसनुवा
क्यायेयजामहेग्निंस्विष्टकृतमयाळग्निरित्युक्ताषष्प्याविभक्त्यादेवता
मादिश्यप्रियाधामान्ययाळत्युपसंतनुयादेवमुत्तराजयाळयाळितिल्वे
वतासांपुरस्तादाज्यपांतमनुक्रम्यदेवानामाज्यपानांप्रियाधामानियक्षद
ग्नेर्होतुः प्रियाधामानियक्षस्त्वंमहिमानमायजतामेज्याइषः कृणोतुसो
अध्वराजातवेदाजुषतांहविरग्नेयदद्यविशोअध्वरस्यहोतरित्यनुवा
नंयजतिप्रकृत्यावा॥ ६॥ प्रदेशिन्याः पर्वणीउत्तमेअंजयित्वौष्ठयोर

सू. पू.

॥२॥

आत्मनिमार्ष्टि वाचस्पतिना ते द्रुतस्येषे प्राणायामाश्चामोत्तरमुत्तरे मन
सस्पतिना ते द्रुतस्योर्जपानायामाश्चामोत्तरमुत्तरे मन
प्रतिगृह्य सव्ये पाणौ कृत्वा पश्चादस्या उदगं गुलिं पाणिमुपधाया वांतरेका
मवदापयीतांतरेणांगुष्ठमंगुलीश्च स्वयंद्वितीयमाददीत प्रत्यालब्धामं
गुष्ठेनाग्निसंगृह्य प्रत्याहत्यांगुलीरमुष्टिं कृत्वा दक्षिणत इकां परिगृह्या
स्य संमितामुपद्रव्यते प्राणसंमितां वा ॥ इकोपहृता सहदिवा बृहतादित्ये
नोपास्मां इकाद्रव्यतां सहदिवा बृहतादित्ये नैकोपहृता सहांतरिक्षेण वा

॥२॥

मदेवेनवायुनोपास्मांश्चाद्वयतां सहांतरिक्षेणवामदेवेनवायुनेकोपहृतास
हृदयिव्यारथंतरेणाग्निमोपास्मांश्चाद्वयतां सहृदयिव्यारथंतरेणाग्निना॥
उपहृतागावः सहाशिरनुपमांगावः सहाशिराद्वयंतामुपहृताधेनुः सहऋष
मोपमांधेनुः सहऋषभाद्वयतामुपहृतागोर्घृतपद्युपमांगोर्घृतपदीद्वय
तामुपहृतादिव्याः सप्तहोतारनुपमादिव्याः सप्तहोतारोद्वयंतामुपहृतः स
खासक्षरुपमां सखाभक्षोद्वयतामुपहृतेकावृष्टिरुपमामिकावृष्टिर्द्वय
तामित्युपांश्चथोऽञ्जैः॥ इकोपहृतोपहृतेकोपास्मांश्चाद्वयतामिकोपहृ

सू. पू०

॥१०॥

ता॥ मानवी घृतपदी मैत्रावरुणी ब्रह्मदेव कृतमुपहृतं देव्या अध्वर्यव उपहृ
ता उपहृता मनुष्याः॥ य इमं यज्ञमवान्येष्वयज्ञपतिं वृद्धानुपहृतेद्यावा पृथिवी
पूर्वजे क्रतावरी देवी देवपुत्रे॥ उपहृतोयं यजमान उत्तरस्यां देवयज्ञाया
मुपहृतो भूयसि हविष्करण इदं मे देवा हविर्जुषंतामिति तस्मिन्नुपहृत इ
त्युपहृत्यावांतरेळां प्राश्नीयादि के भागं जुषस्वनः पिन्वा गजिन्वा र्वतो रायसो
षस्ये शिषेत स्यनो रास्वत स्यनो दास्तस्यास्ते भागमशीमहि॥ सर्वात्मानः स
र्वतनवः सर्ववीराः सर्वपुरुषा सर्वपुरुषा इति वा॥ ७॥ माज्यित्वानुयजिष्व ॥१०॥

रंतिपरिस्तरणैरंजलिमंतर्ध्यायापआसेचयतेतन्मार्जनंदेवादयोनुयाजावी
तव त्वदांतास्त्रयएकैकंप्रेषितोयजति॥देवंबर्हिर्वसवनेवस्रधेयस्यवेतु॥
देवानराशंसौवस्रवनेवस्रधेयस्यवेतु॥देवोअग्निःस्विष्टकृत्सुद्रविणामंद्रः
कविःसत्यमन्मायजीहोताहोतुर्होतुरायजीयानग्नेयांदेवानयाउयांअपि
प्रयेतेहोत्रेअमत्सततांससनुषींहोत्रांदेवंगमांदिविदेवेषुयज्ञमेरयेमं
स्विष्टकृत्वाग्नेहोताभूर्वस्रवनेवस्रधेयस्यनमोवाकेवीहीत्यनवानंबा॥
॥८॥सूक्तवाकायसंप्रेषितइदंघावाएथिवीमद्रमभूदाधर्मसूक्तवाकमु

सू. पू.
॥११॥

तनमोवाकमृध्यास्मसूक्तोच्यमग्नेत्वंसूक्तवागसि॥उपश्रुतीदिवस्पृथिव्योरोम
न्वतीतेस्मिन्यज्ञेयजमानद्यावापृथिवीस्तां॥शंगयीजूरदानूअत्रसूअप्रवेदे
उरुगव्यूतीअभयंकृतौ॥वृष्टियावारीत्यापाशंभुवौमयोभुवाऊर्जस्वती
पयस्वतीसूपचरणचस्वधिचरणचतयोरविदीत्यवसायप्रथमया
यमयाविभक्त्यादिश्यदेवतामिदंहविरजुषतावीरधतमहोज्यायो कृते॥
सूपसंतनुयादेवमुत्तराजक्रातामक्रतेतियथार्यमुक्तमुपांशोरावापि
कांतमनुद्रुत्यदेवाआज्यपाआज्यमजुषंतावीरधंतमहोज्यायो कृताग्नि॥१३॥

हे त्रिणेहं हविरजुषतावी वृधतमहो ज्ञा यो कृतः ॥ अस्या मधे द्वे त्रायां देवं
गमायामाशास्ते यं यजमानो सावसावित्यस्यादिश्रपनामनी उपांशुसंनिधौ गुरौः
॥ आयुराशास्ते स प्रजास्त्वमाशास्ते रायस्योषमाशास्ते स जातवनस्यामाशा
स्त उत्तरां देवयज्ञ्यामाशास्ते भूयो ह विष्करणा माशास्ते दिव्यं धामाशास्ते वि
श्वं प्रियमाशास्ते यदनेन हविषा शास्ते तदश्यात्तदध्यात्तदस्मै देवरा संतां
तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनते वयमग्नेर्मानुषाः ॥ इष्टं च वित्तं चोभे च नो द्यावा
पृथिवी अंह स स्यातामेह गतिर्वा मस्येदन्नमो देवेभ्य इति ॥ १ ॥ शंयुवा

सू. पृ.
॥१२॥

कायसंप्रेषितस्तच्छंयोरारवणीमहर्ष्यहानुवाक्यावदप्रणवावेदमस्यैप्रयच्छ
त्यध्वर्युस्तंगृणीयाद्विदोसिवेदोविदेयेत्युदायुषेत्येतनोपोऽथायपश्चाद्गार्द
पत्यस्योपविश्यसोमंलक्ष्मणंदेवानांपत्नीरग्निंगृहपतिमित्याज्येनयजंत्या
प्यायस्वसमेतुतेसंतेपयांसिसमुयंतुवाजाइहलक्ष्मणमग्रियंतन्नस्त्रीप
मधपोषयितुंदेवानांपत्नीरुरातीरवंतुनइतिद्वेअग्निर्होतागृहपतिः
सराजाहव्यवाकग्निरजरःपितानइतिपत्नीसंयाजाअथप्रजाकामोराकां
सिनीवालीकुहूमितिप्रागृहपतेर्यजेत्तस्यकामहंसिनीवाकुहूमहमितिद्वे ॥१२॥

देः ~~सो~~ ज्योत्स्ना नुवाक्पेकु ह्महं स्रुतं विष्मना प समस्मिन्यज्ञे सुहवां जोह
वीमि॥ सानोद दालुश्रवणं पितृणां तस्यैते देवि हविषा विधेः स॥ कुहूर्देवानामम
तस्य पत्नी हव्या नो जस्य हविषः शृणोतु॥ संदाश्रुषे किरतु मूरि वामं रायस्यो
षं यजमाने दधात्वित्याज्यं पाणि तले व दाययीतेष्वा मुपहृत्य सर्वं प्राप्नीयाच्छं
युवाको भवेन्नवौ॥ वेदं पत्न्ये प्रदाय वाचयेद्देता ध्वर्युर्वा वेदे सित्विरसि विदे
य कर्मासि करणमसि क्रिया संसनिरसि सनितासि सनेयं घृतवतं तं कुलापि
नं रायस्योषं सहस्रिणं वेदोददा सुवाजिनं॥ यंबहव उपजीवंति योजनानाम

सू. पू.
॥१३॥

सदृशी॥ तं विदेय प्रजां विदेय कामायवेति वेदशिरसानामि देशमालभेत
प्रजाकामावेदया स्या योऽत्रं विचतेत्यत्रामुंचामि वरुणस्य पाशादिति तस्य त्यगा
हे पसा द्विगुणं प्राक्पाशं निधा यो परिष्ठादस्योदगग्राणि वेदतृणानि करोति
पुरस्तात्पूर्णपात्रं संश्लिष्टं वेदतृणैरभिमृश्य वाचयेत्पूर्णमसि पूर्णं मे भूयाः
सुपूर्णमसि सुपूर्णं मे भूयाः सदसि सन्नेभूयाः सर्वमसि सर्वं मे भूया अक्षिति
रसि मामेक्षेष्ठा इत्यथेनां पूर्णपात्रात्यतिदिशमुदक्मुदुक्षन्मुदुक्षंती वाच
यति॥ प्राच्यादिशि देवाऋत्विजो मार्जयन्तां दक्षिणस्यां दिशि मासाः पिलरो

॥१३॥

मार्जयन्तां प्रतीच्यां दिशि ग्रहाः परावे मार्जयन्तां मुदीच्यां दिश्याप ओषधयो वनस्प
तयो मार्जयन्तां मूर्ध्वाच्यां दिशि यज्ञः संवत्सरः प्रजापतिर्मार्जयन्तां मार्जयन्तामि
ति वाथा स्यात् उत्तानमंजलिं मधस्ताद्योत्क्रस्य निधाया स्नानञ्च सव्यं पूर्णपात्रं
निनयन्वाचुर्येन्माहं प्रजां परासिचंयानः स यावरीच्छन् ॥ समुद्रवो निनयानि
स्वंपाथो जपीथेति वेदतृणान्यग्रे गृहीत्वा विधून्वंसंततं स्तृणं सव्येन गा
हं पत्पादाहवनीयमेति तंतुं तन्वत्रजसो भानुमन्विहीति शेषं निधाय प्र
त्यगुदगाहवनीयादवस्थाप्य स्थात्याः स्क्रवेणादाय सर्वप्रायश्चित्तानि जु

सू.पू.
॥ १४ ॥

हुया स्वाहा कारांते मंत्रैर्नचे मंत्रे पठितो यत्किंचाप्रेषितो यजेदन्यत्राप्येवंभूतो
व्यक्तहोमाभ्याधानोपस्नानानिच॥ अयाश्वाग्नेस्पनमिशस्तीश्वसत्यमित्त्वम
या असि॥ अयासावयसाकृतोयास न्हव्यमूहिषेयानोधेहिसेषजंस्वाहा॥
अतो देवा अवंतुन इति द्वाभ्यां व्याहृतिभिश्च भूस्वाहा भुवःस्वाहा स्वःस्वाहा
भूर्भुवःस्वःस्वाहेति दुर्वा संस्वाजयेनोपस्नायतीर्थेन निष्क्रम्या नियमं उंच
मेस्वरश्चमे यज्ञोपचलेन मश्च॥ यत्तेन्यूनं तस्मै त उपयत्तेति रिक्तं तस्मै ते
नम इति संस्वाजय इति होतुः॥ १३॥ अथ ब्रह्मणो होत्रा च मनयज्ञोपवीतशौ ॥ १४ ॥

वानिनित्यः सर्वकर्माणां दक्षिणतोऽश्रवाणां ब्रजतां वा बहिर्वेदियां दिशं ब्रजेयुः
सेवतत्र प्राचीं चिष्टा स्वमत्रा कृष्णानासनयोर्विकल्पस्तिष्ठद्भो माश्रये वषट्
कारां आसीतान्यत्र समस्तपाण्यंगुष्ठे ग्रीणाहवनीयं परीत्य दक्षितः कुर्या
षूपविशेद्बृहस्पतिर्ब्रह्मा ब्रह्मसदनं आशिष्यते बृहस्पते यज्ञं गोपायेत्यु
पविश्य जपेद्देवब्रह्मजपः सर्वयज्ञतंत्रेषु साग्नौ यज्ञोपवेशनं मुपविष्ट
मत्तिसर्जयते ब्रह्म न पप्रणे व्यामीति श्रुत्वा भूर्भुवः स्वर्बृहस्पतिप्रसू
त इति जपित्वा प्रणयेत्यतिष्ठजे सर्वत्र यथा कर्मत्वादेशाः प्रणवाद्युच्चे

सू. पू.

॥१५॥

रुध्वंवाप्रणवादतनुध्वंवाग्यतआसआदविष्कृतउद्वादनादमार्जनात्
शोसोमेघर्मादिचातिप्रेषादिचासुब्रह्मण्यायाः प्रातरनुवाक्काद्यां तर्थाभा
रिवतोनुसवनमेवाया स्तोत्रेषतिसर्जनाद्यावषट्कारादोदचः पवमा
नेषुयच्च किंचमंत्रवद्भोत्राशेषआपत्तिश्चयत्रत्वग्निः प्रणीयतेपिससो
मेतदादितत्रवाग्यमनुदक्षिणतश्च ब्रजंजपस्याशुः शिशानइतिसूक्तं
समाप्योपवेशनाद्युक्तं ननुसौमिकेप्रणयनेब्रह्मजपोन्यत्रविसृष्टवा
गबहुभाषीयज्ञमनाविपर्यासेंतरितैर्मंत्रैकर्मणिवाख्यातेवोपल ॥१५॥

क्षयवाजान्वाच्यादुत्तिञ्जुदुयादक्तश्चेद्भूरितिगार्हपत्येयजुषोभुवइतिदक्षि
एआग्नीध्रायेसोमेषुसामतःस्वरित्यादवनीयेसर्वतोविज्ञातेवाभूर्भुवस्व
रित्यादवनीयएवप्राक्प्रयाजेभ्योंगारंबहिष्यरिधिनिर्वृत्तंस्त्रुवदंडेनाग्नि
निदध्वा-मातयोमायज्ञस्तपन्मायज्ञपतिस्तपत्पत्नमस्तेअस्त्रायतेन
मोरुद्रपरायतेनमोयत्रनिषीदसीत्यमुंमाहिंसीरमुंमादिसीरितिचप्रतिदि
शामध्वर्युंयजमानौपुरस्ताध्वेद्ब्रह्मयजमानौदक्षिणतोहोत्पत्नीयजमा
ना न्यश्वादाग्नीध्रयजमानाउत्तरतोथैनमनुप्रदरेदाहंयज्ञंददेनिर्ऋतेरुप

सू. पू.
॥१६॥

छात्तं देवेषु परिददामि विद्वान् ॥ सुप्रजास्वं रात हि मामदंत इदं नो देवाम
चिरम्येयं छते तितममिनु दुयास ह स्रष्टंगो वषभो जात वेदास्तोमपृष्टो यतवा
भूतप्रतीकः ॥ मानो हिंसीद्विंसितो नेत्राज हामि गोपोषं च नो वीरपोषं च यच्छ
स्वाहेति ॥ १२ ॥ प्राशिन्नमाद्रियमाणमीक्षते मित्रस्य लाच सुधापतीक्ष इति
देवस्य लासवितुः प्रसवेऽपि नोर्बाहुभ्यां पूछे हस्ताभ्यां प्रतिगृण्णामि तित
दं जलिना प्रतिगृह्य पृथिव्या स्नानाभ्यो सा दयाम्पदित्या उपसृष्ट इति कु
शेषु प्राग्दंडं निधायां गुष्ठोपक निष्ठिकाभ्यामसंखादं प्राश्नीयादंगे

॥१६॥

शस्येन प्राश्नामि बहस्यते मुखेनेत्याचम्यान्वाचामेत्सत्येन त्वाभिजिघर्मिया
अश्वंतर्देवतास्ता इदं शमयंतु वक्षः श्रोत्रं प्राणानेमादिंसीरितींद्रस्य त्वाज
ठरेदधामीति नाभिमालभेत प्रक्षाल्य प्राशिञ्च हरणं त्रिरनेनाभ्यात्ममपो
निनयते मार्जयित्वा स्मिन्ब्रह्मभागं निदध्यात्यश्वात्कुरोषु यजमान
भागमन्वाहार्यमवेक्षेत प्रजापतेर्भागो स्पृर्जस्वान्ययस्वानक्षितिर
सिमा मेक्षेष्टा अस्मिं लोके मुष्णिंश्च प्राणापानौ मेपादिका मायत्वेत्स
स्पृशन्नवघ्रायां गुष्ठोपकनिष्ठिकाभ्यां त्रिष्टं गृहीत्वा ब्रह्मभागे निद

श्रीः पः
॥१३०॥

ध्याद्रुमनप्रख्यास्याम इति श्रुत्वा च हस्यति ब्रह्मा ब्रह्मसदन आशि
ष्टवृहस्पतेयज्ञमज्जगुपः स यज्ञं पाहिस यज्ञपतिं पाहिसमां पाहि
भूर्भुवः स्ववृहस्पतिप्रसूत इति जपित्वा प्रतिष्ठेति समिधमनु
जानीयात्संस्तितेजघन्य ऋत्विजां सर्वप्रायश्चित्तानि जुहुयात्तमितरे
न्वा लभेरन्होतारं वै तयोर्नित्यहोमः सर्वसंस्था जपेनोपतिष्ठंत उप
तिष्ठंत ॥१३१॥ ॥ इति श्री श्रोतसूत्रे पूर्वषड्के प्रथमोऽध्यायः ॥ ॥१३०॥

॥ॐ॥ पौर्णमासेनेष्टिपशुसोमाउपदिष्टास्तेरमावास्यायांपौर्णमास्यांवा
यजेतराजन्यश्वाग्निहोत्रं जुहुयात्तपस्विने ब्राह्मणायेतरं कालं भक्तमुप
हरेदृतसत्यशीलः सोमसुत्सदा जुहुयाद्दुष्टबहुना मनुदेशानंतरं
योगोद्देहेतुयाज्यानुवाक्ये अदृष्टादेशे नित्ये अग्न्याधेयं कृत्तिकासरो
हिण्यां मृगशि रसि फल्गुनीषु विशाखयो रुतयोः प्रोष्ठपदयो रतेषां क
स्मिंश्चिद्दसंतं पर्वणि ब्राह्मण आदधीत ग्रीष्मवर्षा शरत्क्षत्रिवेश्यो
पशुषा यस्मिन्कस्मिंश्चिद्दतावादधीत सोमेन यक्ष्यमाणो नर्तुं पृच्छेत्

यो जश्च सः शमी

सू. पू.

॥१८॥

नक्षत्रमश्वत्थाच्छमीगर्भादरणी आहरेदनपेक्षमाणो
गुर्भ आरुरो ह ले स चा ॥ तं त्वा ह रामि ब्रह्म णाय ज्ञि येः के तु भिः स दे ति पूर्ण
दु सं त म ग्ना धे यं यदि खि ष्ट य स्त नु युः प्र थ मा या म ग्नि रग्निः प व मा नो ग्न
आ यूं पि प व से ग्ने प व स्व स्व पाः स ह व वा ल म ल्यो ग्नि र्ही ता पु रो हि त इ ति
खि ष्ट कृतः सं रा ज्ये इ त्यु र्ने सौ वि ष्ट कृ ती प्र ती या त्स र्व च दे व ता ग मे नि त्वा
ना म पा यो याः खि ष्ट कृत मं त रा ज्य भा गौ च ता स्त ल्ख न ए ष स मा न जा
त्रि ध र्मो द्वि ती य स्यां व ध न्वं ता व ग्निः पा व को ग्निः शु चिः स नः पा व क दी दि ॥१८॥

वोग्नेपावकोचिषा॥ अग्निः शुचित्रततमउदग्नेऽवयस्तवसाद्धान्वि
श्वाअभियुजोग्निमीळेपुरोहितमिति संयाज्येत्ततीयस्यां सामिधेन्या
वावपते प्रागुपोत्तमायाः पृथुपाजाश्च मर्त्य इति द्वे धार्ये इत्युक्त एते प्र
तीयात्पुष्टिमता वग्निनारयिमन्त्रवद्गयस्मानो अमीव देत्यग्नीषोमा
विन्द्राग्नी विश्वरिति वैकल्पिकान्यदितिरुतत्वामदिते मदि मही मृषुमा
तरं स्रज्वताना मृतस्य पत्नी मवसेद्वेम॥ तु विश्वत्राम ज्वरंती मुरुचो सु
शर्मो एमदिति सुप्रणीतिं॥ प्रेद्वे अग्न इमो अग्न इति संयाज्ये विरा

सू. पू.
॥१९॥

जावित्युक्त एते प्रतीयादितितिस्त्रिआद्योत्तमेवैव स्यातामाद्यावा तथा सति
तस्यामेव धार्ये विराजाविति मात्रे विकारे वैराज्यतंत्रेति प्रतीयादाधानाद् दश
रात्रं मज्जस्वा अत्यंतं तु गतश्रियः ॥३॥ उत्सर्गपराण्हे गार्हपत्यं प्रज्वल्य दक्षि
णाग्निमानीय विद्वकुलादित्तवतो वैक्योनय इत्येके ध्रियमाणं वा प्रज्वल्य
रणिमंतं वामधित्वा गार्हपत्यादाहवनीयं ज्वलंतं मुद्गरे देवंत्वा देवेभ्यः श्रि
या उद्गरामीत्युद्गरे दुध्रियमाणं उद्गरपाप्मनो मायद विद्वान्य अविद्वांश्च
कार ॥ अद्वायदेनः कृतमस्ति किंचित्सर्वस्मान्मोक्षतः पादितस्मादिति ॥१९॥

प्रणयेदमृताहुतिममृतायां जुहोम्यग्निं पृथिव्या ममृतस्य योनौ ॥ तयानंतं
काममहं जयानि प्रजापतिः प्रथमोयं जिगायाग्नावग्निस्वाहेति निदध्यादा
दित्यमग्निमुखं एवं प्रातर्बुध्यायां तमेवाग्निमुखो रात्र्या यदेन इति तु प्रण
योदतुर्ध्वमाहिताग्निर्ब्रतचार्या होमादनुदित होमी चोदयादस्समिते
होमो नित्यमाचमनं मृतसस्याभ्यां स्वापयुक्षामीति जपित्वा पयुक्षेत्रि
स्त्रिरेकैकं पुनः पुनरुदकमादायानंतरे विकृत्योदक्षिणं खेव प्रथमं वि
श्रायते पिता वा एषो ग्नीनां यदक्षिणः पुत्रो गार्हपत्यः पौत्र आहवनी

सं. प.
॥ २० ॥

यस्तस्मादेवं पर्युक्षेद्गार्हपत्यादविधिना मुदकधारां हरेत्तंतु तन्वन्नजसो
भानुमुन्विहीत्याहवनीयात्पश्चाद्गार्हपत्यस्योपविश्योदगंगारानपोहेत्सुदुत
कतस्तु सुदुतं करिष्यथेति तेषां निहोत्रमधिश्चयेदधिश्चित्तमध्यधिश्चि
तमधिश्चित्तं हि ० इति ॥ इकायास्पदं घृतवच्चराचरं जातवेदो हविरि
दं जुषस्व ॥ ये ग्राम्याः पशवो विश्वरूपास्तिषांसह्वानां मयि पुष्टिरस्त्विति
वानदध्यधिश्चयेदधिश्चयेदित्येके ॥ २॥ पयसानि स होमो यवागूरो द
धि सर्पिर्ग्रामकामान्नाद्यकामेन्द्रियकाम तेजस्कामानां मधिश्चित्तमवज्व ॥ २० ॥

लयेदनधिअयंदध्यग्निष्टेतेजोमाहाधीरितिस्त्रवेणप्रतिषिंच्याचनशां
तिरस्यमृतमसीतितयोरव्यतिचारःपुनर्ज्वलतापरिहरेत्रिरंतरितंरक्षोंत
रिताअरायतिइसमुदंतंकर्षन्निबोदगुहासयेद्विवेलांतरिक्षायत्वाष्ट
धिवेलेतिनिदधस्फुहितकृतस्तुद्वितमकार्ष्यसंगारानतिसृज्यस्त्र
वस्त्रवंप्रतितपेत्प्रत्यक्षंरक्षःप्रत्युष्टाअरातयोनिष्टप्रंरक्षोनिष्टप्राश्न
रातयइत्युत्तरस्तौतेःत्याःस्त्रचमासाद्योमुनयानीत्यतिसर्जयीतादि
ताग्निराचम्यापरेणवेदिमतिब्रज्यदक्षिणतउपविश्येतछुलोमुनये
त्यतिसृजेदतिसृष्टोभूरिकाभुवइकाभुवविकावधइवेतिस्त्रवपूर

सू.पू.
॥२१॥

मुंनयेदग्रियमग्रियं पूर्णं तमं यो नुज्येष्टमृद्धिमिच्छेत्पुत्राणां योस्य पुत्रः प्रियः
स्यात्तं प्रति पूर्णं मुंनयेत्स्त्रालीमन्निमृश्य समिधं कृत्वा ध्वधिगार्हपत्यं ह
त्वा प्राण संमिता माहवनीय समीपे कुशेषूपसाद्य ज्ञान्वाच्य समिधमाद
ध्यात्वा तां लाग्निज्योतिषं रात्रि मिष्टका मुषदधे स्वाहेति समिधमाधाय विष्णु
दसि विद्यमेपाप्मानमग्ने श्रद्धेत्यपउपसृश्य प्रदीप्तां ह्यंगुलमात्रे सिज्जु
ज्योतिष्याद्भूर्भुवः स्वरो मग्निज्योतिरग्निः स्वाहेति पूर्वा माहु तिंदुत्वा कुशेषु सा
दयित्वा गार्हपत्यमवेक्षेत पशून्मे यच्छेत्सथोत्तरांतूष्णीं भूयसीं मसंस ॥२१॥

ध्या

ष्टां प्रागुदगुचरतो वा प्रजापतिं मनसो यात्तु ह्रीं होमेषु सर्वत्र भूयिष्ठां
स्रुचि शिष्टात्रिरनुप्रकंप्यावमज्यकुशमूलेषु निमार्ष्टि पशुभ्यस्तेति ते
षां दक्षिणत उत्ताना अंगुलीः करोति प्राचीनावीति तू ह्रीं स्वधा पितृ
भ्य इति वापो वनिनीय वृष्टिरसि वृश्च मे पाप्मानमपस्तु प्रदेत्य पउपस्य
श्याहिताग्निरनुमंत्रयेता धानमुक्तातेन ऋषिणा तेन ब्रह्मणा तथा
देवतयांगिरस्वक्रवासीदेति समिधं ता अस्य सृददोहस इति पूर्वमाहु
तिमुपोऽथा योत्तरां कांक्षेते क्षमाणो भर्भुवः स्वः स्रुप्रजाः प्रजाभिस्थां

सू. पू.
॥२२॥

सुवीरो वीरैः सुपोषः पोषैराग्नेयीभिश्चाग्न आयूंषि पवस इतितिसृभिः ॥३॥
संवत्सरे च वाग्वापयसा वा स्वयं पर्वणि जुहुयादृत्विजामेक इतरं
कालं मन्ते वासी वा स्पृष्ट्वा दक्षमुदङ्गा वत्सनाक्षये दपरयोर्वाहुत्वा युषेत्वा
प्राश्नामीति प्रथममन्नाद्यायत्वेत्युत्तरं तूष्णीं समिधमादायाग्नये गृ
हपतये स्वाहेति गार्हपत्ये नित्योत्तरा तूष्णीं समिधमाधायाग्नये संवे
शपतये स्वाहेति दक्षिणे ग्नये नानाद्या न्नपतये स्वाहेति वानित्योत्त
राभक्षयित्वाभ्यात्मपः कृत्वा निनयते त्रिः सर्पदेवजनेभ्य स्वाहेत्य ॥२३॥

थेनांकुरोः प्रक्षालनचतस्रः पूर्णाः प्रादीच्योर्निनयेदतुभ्यः स्वाहादिभ्य
स्वाहासप्तऋषिभिस्वाहेतर्जनेभ्यः स्वाहेति पंचमीकुरादेशो पृथिव्यामम
तं जुहोम्यग्नये वैश्वानराय स्वाहेति षष्ठीपश्चाद्गाहपत्यस्य प्राणमम
ते जुहोम्यमृतं प्राणे जुहोमि स्वाहेति प्रताप्यांतर्बेदिनिदध्यात्परिक
र्त्तिलोवाप्रयच्छेदग्रेणाहवनीयं परीत्य समिधञ्जादध्यात्तिस्वस्ति
स्वउदञ्जु स्वात्तिष्ठन्प्रयमां समंत्रामाहवनीये दीदिहीति गार्हपत्ये
दीदायेति दक्षिणे दीदिदायेत्युक्तं पर्युक्षणांताभ्यां परिसमूहने पूर्वतुप
पर्युक्षणादेवं मातस्पोदयं व्यूषितउदिते वा सत्यऋताभ्यां त्वेति पर्युक्ष

सू.पू.
॥२३॥

युक्षणमोमुनेष्यामीत्यतिसर्जनंदरिणीसूर्यज्योतिषमदरिष्का मुपदधे
स्यादेतिसमिदाधानंमूर्मुवसरो ३सूर्यो ज्योतिज्योतिःसूर्य स्वादे होमउन्माज
नंच ॥ ४॥ प्रवत्स्यन्नग्रीन्प्रज्वल्याचम्यातिचुम्पोपतिष्ठतआहवनीयंश
स्यपश्मूनेपाहीतिगार्हपत्यन्नयंप्रजांमेपाहीतिदक्षिणमथर्वणिमेपाही
तिगार्हपसाहवनीयावीक्षतेमान्मेमित्रावरुणोगृहान्गोपायुतंयुवं ॥ अ
र्विनुष्टानविहृतान्पूषेनानमिरक्षित्वमस्माकंपुनरायतनादितियथेतंप्र
त्यस्यप्रदक्षिणंपरियन्नाहवनीयमुपतिष्ठते ॥ ममनामप्रथमंजातवेदः

॥२३॥

पितामाताचदधतुर्यदग्रे ॥ तत्त्वं बिभ्रद्दिपुनराममेतोस्तवाहनाम् बिभरा
ण्यग्न इति प्रव्रजे दनपेक्षमाणो माप्रगमेति सूक्तं जपन्नारादग्निभ्यो वाचं
विस्तृजेत सदा सुगः पितुमांजस्तु पंथा इति पंथानमवरुह्यानुपस्थिताग्निश्च
प्रवासमापद्येते देवसंतत्र संतं त्वाग्नेह दावाचामनुसावा बिभर्मि ॥ तिरोमा
मा संतं प्रहासीज्योतिषा त्वा वैश्वानरेणोपतिष्ठत इति प्रतिदिशमग्नीनुपस्थ
यापि पंथामगन्महीति प्रत्येय समिस्ताणि र्वाग्यतो ग्नीज्वलतः श्रुत्वा भिक्
म्याहवनीयमीक्षेत विश्वदानीमारं मंतो नातुरेण

स्तःपूः
॥ २४॥

मनसा॥ अग्रेमा
लेप्रतिवशारिषाम॥ नमस्तस्मिन्नुपसद्वने॥ अग्नेऽमुंभस्व
तन्वः संमारय्यास्तु जेत्यग्निषु समिध उपनिधाया हवनीयमुपतिष्ठते॥
ममनामुत वचजातवेवा ससीदविवसीनो चरावः॥ ते बिभ्रवो दक्ष से जीव
से च यथा यथं नौ तन्वौ जातवेद इति ततः समिधो भ्यादध्यादा हवये॥ अ
गन्म विश्ववेदसु मस्मभ्यं वस्तु वित्तमं॥ अग्ने संम्राळ मिधु न्न ममि सह
आयुः स्वसाहेति गार्हपत्येयमग्निर्गृहपतिर्गार्हपत्यः प्रजाया विस्तवत् ॥ २४॥

मः॥ अग्ने गृहपते मिद्युम्नमभिसह आयुः स्वस्वादेति दक्षिणे यमग्निः पुरीषो
रयिमान्पुष्टिवर्धनः॥ अग्ने पुरीष्या मिद्युम्नमभिसह आयुः स्वस्वादेति गाहप
त्याहवनीया वीक्षते मान्ने मित्रावरुणौ गृहानजगुपतं युवं॥ अविनष्टानुवि
हृतान्मूषेनानभ्यराक्षी दास्माकं पुनरायनादिति यथेतं प्रत्येत्य प्रोष्य भूयो
दशरात्राञ्च तुर्गृहीतमाज्यं जुहुया न्मनोज्योतिर्जुषतामाज्यं मे विच्छन्नं यज्ञस
मिमं दधातु॥ या इष्टा उष सो या अनिष्टा रताः संतनो मिह विषाद्यते न स्वादेत्य
ग्निहोत्राहोमे च प्रतिहोममेकैपरि समुद्योदग्निहारादुपविश्य भूर्भुवः स्वरिति

सू० पू०

॥२५॥

वाचं विस्मृतं गृहीनीक्षेताप्यनादितां गृहामाविभीतो पवः स्वस्येवोस्मा सु
चप्रजायध्वं माचवोगोपतीरिषदिति प्रपद्येत गृहानहं सुमनसः प्रपद्ये वीर
घ्ना वीरवतः सुवीरान् । इरां बहंतो घृतमुक्षमाणा स्तेष्वहं सुमनाः संविशानी
ति शिवं शमं शंयोः शंयोरिति त्रिरनुवीक्षमाणो विदितमप्यलीकं न तदहं
ज्ञापयेयुर्विज्ञायते भयं वौ भयं मे स्त्रियेवोपतिष्ठेत् प्रवसन् प्रत्येत्स्याह
रदेवेति ॥ ५ ॥ अमावास्यायामपराह्णे पिंडपितृयज्ञो दक्षिणाग्रे रेकोल्मु
कं प्राग्दक्षिणाग्रणयेद्ये रूपाणि प्रतिमुंचमाना अकरास्वतः स्वधयाचरे

॥२५॥

ति। मरापुरोनिपुरोयेभरंत्यग्निष्टालोकात्प्रणुदात्वस्मादितिसर्वकर्माणि
तांदिनामुपसमाधायोभौपरिस्तीर्यदक्षिणाग्नेः प्रागुदक्प्रत्यगुदगैवैकैकशः
पात्राणि सादयेच्चरुखलीभृर्पस्योत्तुखलमुसलस्रवभ्रववृष्टाजिनस
कदाचित्नेधममेक्षणकमंडलून् दक्षिणतो ग्निष्ठमारुह्य चरुखालीं ब्रीहीणां
पूर्णां निमजेत्युरिसन्नान्निदध्यात्कुष्टाजिनउत्तुखलं कृत्वेतरान्यत्यवहन्या
दविवेचमवहतां तसकृत्प्रक्षाल्य दक्षिणाग्नौ श्रपयेदवांगतिप्रणीता स्फेय
नुलेखा मुल्लिखेदपहता अक्षराक्षौरे सिवेदिषद इति तामभ्युक्ष्य सकृदोष्ठि

पू० स्त०
॥२६॥

नैरवस्तीर्यासादयेभिघार्यस्त्रालीपाकमाज्यं सर्पिरनुत्पूतं नवनीतवोत्पूतं
ध्रुवायामाज्यंकृत्वा दक्षिणत आंजनाभ्यं जनकक्षिपूषवर्हणानि प्राची
नावीतीधममुपसमाधाय मेक्षणेनादायावदानसंपदोजुहुयात्सोमायपि
तृमते स्वधानमोग्नये कव्यवानाय स्वधानम इति स्वाहाकारेण वाग्निं
पूर्वं यज्ञोपवीती मेक्षणमनुप्रहृत्य प्राचीनावीतीलेखां त्रिरुदकेनोपयेत्तुं
धंतां पितरः श्रुंधंतां पितामहाः श्रुंधंतां प्रपितामहा इति तस्यां पिंडान्नि
पृणीयात्पराचीनपाणिः पित्रे पितामहाय प्रपितामहायेतत्ते सोये चत्वा ॥२६॥

मत्राचिवितितस्मेतस्मेयएषाप्रतास्युरितिगाणगारिःप्रत्यक्षमितरानर्चयेत्तद
र्थत्वात्सर्वभ्यएवनिपुणीयादितितौत्त्वलिःक्रियागुणत्वारपिजीवांतजात्रिभ्यः
प्रतेभ्यएवनिपुणीयादितिगौतमःक्रियाद्यर्थकारितोपायविशेषोजीवमृ
तानांनपरेभ्योनधिकारान्नप्रत्यक्षंनजीवेभ्योनिपुणीयान्नजीवांतर्हिते
भ्योजुहुयाज्जीवेभ्यःसर्वहुतंसर्वजीविनोनामान्यविद्वांस्ततपितामहप्र
पितामहेति॥६॥निपुताननुमंत्रयेतात्रपितरोमादयध्वंयथाभागमाव
षायध्वमितिस्व्यावदुदंशुवृत्त्ययथाशक्त्यप्राणंनासित्वाभिपर्यावृत्त्या

सू० पू०

॥२७॥

मीमदंतपितरोयथाभागमावृषायीषतेतिचरोः प्राणमक्षंमक्षयेन्नित्यं
निनयनमसावभ्यंक्षासावंक्षेतिपिंडेषभ्यंजनांजनेवासोदधादशामूर्णा
स्तुकांवापंचाशद्वर्षतायाजुर्ध्वंस्त्रोमैतद्वःपितरोवासेमानोतोत्यस्यि
तरोयुजुर्ध्वमित्तथेनानुपतिष्ठेतनमोवःपितररक्षेनमोवःपितररु
र्जेनमोवःपितरःश्रुषायुनमोवःपितरोघोरायपितरो नमोवःपि
तरोजीवायेनमोवःपितरोरसाय॥स्वभावः नमोवःपितरोन
मएतायुष्माकंपितरश्माश्माकंजीवावोजीवंतरुहसंतःस्याम॥

॥२७॥

मनोन्वाहुवामह इति च तस्मिन् रथेनान्ध्रवाहयेत्यरेतनः पितरः सोमा
सो गंगीरेभिः पृथिविभिः पूर्विलेभिः ॥ दत्वा यास्मभ्यं इविणे ह मद्रयिंच
नः सर्ववीरं नियच्छतेत्यग्निं प्रसेयादग्ने तमद्याश्वं नस्तो मे रिति गार्हपत्यं
यदंत रिक्षं पृथिवीमुत्तद्यां यन्मातरं पितरं वा जिहिंसि म ॥ अग्निर्मात
स्मादेन सो गार्हपत्यः प्रमुंचतु करोतु मां नेतु सं ॥ वीरं मे दत्त पितर इति म
पिंडानां मध्यमपत्नीं प्राशयेद्वाधत्त पितरो गंभं कुमारं पुष्करस्त्रजं ॥ यथा
यमरपाश्च सदित्यस्त्रितरावति प्रणीते वायस्पवा गंतुरं न काम्या भावः

सू.पू.
॥२८॥

सप्राश्नीयान्महारोगेणवामितप्तःप्राश्नीयादन्यतरांगतिंगुल्लेखमनाहिता
ग्निर्नित्येऽपयित्वातिप्रणीयजुहुयाद्विवत्यात्राणामुत्सर्गस्तृणं द्वितीयमुद्रि
क्ते ॥७॥ दर्वापूर्णमासावारक्ष्यमानोन्वारंभणीयामग्नाविहूंसरस्वतीस
रस्वानग्निर्भुगी॥ अग्नाविहूंसजोषसेमावर्द्धंतुवांगिरः॥ युम्नेर्वाजेमिरा
गतं॥ अग्नाविहूंसमहिधामप्रियंवावीथो घृतस्यह्विगुद्याजुषाणा॥ देमे
दमे सुष्टुतिर्वामियोनाप्रतिवांजिह्वा घृतमुञ्चरण्यत्॥ पावकानः सरस्वतीपा
वीरवीकन्याचित्रायुःपीपिवांसंसरस्वतोदिव्यंरूपंवायसंबहंतमास

॥२८॥

नंसवितुर्यथासनोराधांस्याभरेसाधानाद्यद्यामयावीयदिवार्थाव्यथेरन्पुनराधे
युश्चिस्तस्यांप्रयाजानुयाजान्विमक्तिभिर्यजेत्समिधःसमिधोग्नेग्न आज्यस्य
व्यंतु॥तनूनपादग्निमाग्न आज्यस्यवेतुइकोअग्निनाग्न आज्यस्यव्यंतुबर्हिरग्निग्न
आज्यस्यवैलितिसमिधाग्निंदुवस्यतेहृषुब्रवाणितइसाग्नेयावाज्यभागौबुद्धिम
दिंदुमंतविताचक्षतेतथानुवृत्तिरिज्याचैनित्यंपूर्वमनुब्राह्मणिनोग्न आर्येषिप
वसइत्युत्तरंनित्यस्तत्तरेहविःशब्द आग्नेयंदहविरधाद्यग्नेक्रतोर्भद्रस्यामिष्टे
अद्यगोभिर्गृणंत एभिर्नोअर्केरग्नेतमद्याश्वंनस्तोमैरितिसंयाज्येदेवंबर्हिर

सू० पू०
॥२९॥

जेर्वसुवनेवसुधेयस्यवेतु। देवानराशंसो गौवसुवनेवसुधेयस्यवेत्त्विति॥८॥ आ
ग्रयणं ब्रीहिश्यामाकयवानांसस्यं नाश्रीयादग्निहोत्रमदुत्वायदावर्षस्य तृप्तः स्या
दथाग्रयणेनुयजेतापि हि देवा आदुस्तृप्तो नृनं वर्षस्याग्रयणे न हियजत इत्यग्नि
होत्रा वै नानादयित्वा तस्याः पर्यासा जुहुयादपि वा क्रियायुवेष्टिष्टि स्तराज्ञः रा
ज्ञः सर्वेषां चैकेश्यामाकेष्ट्यां सोम्यश्चरुः सोमयास्ते मयो भुवो याते धामानि
दिविया पृथिव्यामित्यवांतरेष्वायानित्यं जपमुक्ता सव्ये पाणौ कृत्वेतरेणा
भि मृशेत्प्रजापतयेत्वाग्रहं गृण्हामि मयं श्रियै मयं यशसे मयं मन्नादाय ॥२९॥

भद्रान्नः श्रेयः समनेष्टे देवास्त्वया वसेन समशी महित्वा ॥ सनो मयोभूः पितवा
विशेदुशं नो भवद्विपदे शंचतुष्यद इति प्राश्या च म्यना मिमालभेता मोसि प्राण
तदृतं ब्रवीम्यमासि सर्वानसि प्रविष्टः समेजरां रोगमपनुद्य शरीरादमाम एधि
माम्थ्याम इंद्रेत्येतनमक्षिणो भक्षान्सर्वत्र न वेभोजनेथ ब्रीहियवानां धाय्ये
विराजा वग्नी द्राविं द्राग्नी वा विश्वे देवाः सोमो यदि तत्र श्यामा कोधा वा पृथिवी
आघ्राये अग्निमिंधते स्रक् कर्माणः सुरुचो देवयंतो विश्वे देवास आगतये
केचन्मामहि नो न हि माया महीद्यौः पृथिवी च नः प्रपूर्वजे पितरानव्यसीति

सू० पू०
॥३०॥

रिति ॥१॥ अथ काम्या आयुष्कोमेष्ट्यां जीवातुमंतावानो अग्नेः सचेतुना ॥ खं
सोममहेभगमित्यग्निरायुष्मानिंद्रस्त्रातायुषे विश्वतो दध दयमग्निर्वरेण्यः
पुनस्ते प्राण आयातु परायक्ष्यं सुवामिते आयुर्दा अग्ने हविषा जुषाणो घृत
प्रतीको घृतयो निरेधि ॥ घृतं पीत्वामधु चारुगव्यं पिते वयुत्रमभिरक्षतादि
मं ॥ त्रातारमिंद्रमवितारमिंद्रमाते अस्यां सहसा वन्य रिष्टो पाहि नो अग्ने पा
युभिरजुस्त्रैरग्ने त्वं पारयानव्यो अस्मानिति संयाज्ये स्वस्य यन्यारक्षितवंता
वग्ने रक्षाया अंह सस्वन्नः सोम विश्वत इत्यग्निः स्वस्ति मास्वस्ति नो दिवो अ ॥३०॥

नेष्टुष्टिव्याजारेअस्मदमतिमारेअंहइतिपूर्वयोक्तेसंयाज्येपुत्रकामेष्ट्यामग्निः
पुत्रीयसैल्वंसुक्तेजातवेदोयस्त्वाहदाकीरिणामन्यमानोग्निस्तुविश्रवस्तममि
तिद्वेसंयाज्येआग्नेय्याउत्तरेनित्येमूर्धन्वस्तुतभ्यंताअंगिरस्तमाश्यामतंका
ममग्नेतवोतीतिकामायवैमृध्याउत्तरेविनइंद्रमृधोजहिमृगोनमीमःकुच
रोगिरिष्ठाःसधुत्तिमिंद्रसच्युतिंप्रच्युत्तिंजघनच्युतिंप्रनाकाफानआभरम
यस्यन्निवसक्याविनइंद्रमृधोजहिवनीखुदद्यथासपमभिनःसुष्टुतिंन
येतींद्रायदात्रेपुनर्दात्रेवायानिनोधनानिक्वद्रोजिनासिमन्युनाइंद्रानुवि

सू०पू०
॥३१॥

द्विनस्तान्येनेनहविषापुनः पुनर्नइंद्रोमघवादिहातुधनानिशक्रोधनीः सुरा
धाः अस्मद्व्यकृदणुतांयाचितोमनः ऋषीनइंद्रोहविषाम्रधातीत्यारानामा
शापादेभ्योवाशानामाशापालेभ्यश्चतुर्भ्यो अमृतेभ्यः इदंभूतस्याध्यक्षे
भ्योविधेमहि विषावयंविश्वाआशामधुनासंस्तुजाम्पनमीवाओपओष
धयः संतुसर्वाः ॥ अयंयजमानोमृधोस्येवैवगृभीताः पशवः संतुसर्वे
तिलोकेष्टिः पृथिव्यंतरिक्षंघोरितिदेवताः पृथिवीमातरंमहीमंतरिक्षमु
पशुवेवहतीमृतयेदिवंविश्वंविभर्तिपृथिव्यंतरिक्षंविपप्रयेदुहेद्यौरि ॥३१॥

हृती पयः॥वर्ममेधावापृथिवीमह्यंतरिक्षं स्वस्तये॥द्यौर्मेशर्ममहिश्रव इ
तितिस्रस्त्रयाणां प्रथमेप्रथमस्योत्तरे मध्यमस्योत्तमाप्रथमाचोत्तमस्य॥१०॥
मित्रविंदामहावैराज्यग्निःसोमोवरुणोमित्रइंद्रोबृहस्पतिःसवितापूषासर
स्वतीत्वष्टेलेकप्रदानाऽग्निःसोमोवरुणोमित्रइंद्रोबृहस्पतिःसवितायःस
सहस्रीपूषागौनोभिरवसासरस्वतीत्वष्टारूपेण समनक्तुयज्ञं प्रतिलोममा
दिश्ययेयेयजामहेत्वष्टारंसरस्वतीं पूषणं सवितारंबृहस्पतिमिंद्रमित्रं
वरुणं सोममग्निंत्वष्टारूपाणि दधती सरस्वती भगं पूषा सवितानो ददातु।

५० स०

॥ ३२ ॥

बृहस्पतिर्दिदं दिन्द्रः सहसं मित्रो दाता वरुणः सोमो अग्निरित्यष्टौ वैराज
तं त्रास्ता सामाद्याः षळे कुरु विषः सुषांश्च शुरी ययाभिचरं न्यजेतं द्रुः सरो अ
तरद्रुजां सिन्धुषा सपत्नाश्च शुरो ह मस्मि ॥ अहं शत्रूं जयामि जहं पाणो हं
वा जयामि वा जसा तो द्रुः सरः प्रथमो विश्वकर्मा मरुतां अस्तु गणवा ह्य
जातेः मम श्रुषांश्च शुरस्य प्रशिष्टो सपत्ना वाचं मनस उपासतां ॥ जृष्टो दे
मूनां अग्ने शर्द्धं म हते सोम गायेति संयाज्यै विमतानां संमृत्यर्थं स ज्ञान्य
ग्निर्वसुमांश्च सोमो रुद्रवानिंद्रो मरुत्वान् च रुण अदित्यवानि त्येक प्रदानाः ॥ ३२ ॥

अग्निः प्रथमो वसुभिर्नो अवा सोमो रुद्रे रभिरक्षतुत्मना ॥ इन्द्रो मरुद्भिर्भुतु
था रुणेन त्वादित्येने विरुणः शर्मयं सत् समग्निर्वसुभिर्नो अवात्सं सोमो रुद्रि
याभिस्तनूभिः समिन्द्रो रातद्व्यो मरुद्भिः समादित्येर्वरुणो विश्ववेदा इत्ये
शमारुतीं जेदकामामरुतो यस्य हि क्षये प्रश द्वायमारुताय स्वभानव इ
त्ये शी मनूच्यमारुत्या यजेन्मारुती मनूच्ये श्या यजेदिन्द्रं पूर्वे निगमेषु मरु
तो वेन्द्रं वा प्रदानादूर्ध्वं मरुतः प्रकृत्या संपत्तिकामाः संज्ञानी चै श्वाबाहस्प
त्यां प्रधृष्यामाणा आनु इन्द्रो बृहस्पती अस्मे इन्द्रा बृहस्पती इति यद्यपीन्द्राय
चादयेयुः ३३ ॥ पवित्रे श्यामपा मिदन्ययनं समुद्रस्य निवेशनं ॥ अन्य

पू०स०

॥३३॥

ते अस्मत्तपंतुहेतयः पावको अस्मभ्यं शिवो भव ॥ नमस्तद्हरसे शोचिषे नम
स्त अस्वर्चिषे ॥ अतंते अस्मत्तपंतुहेतयः पावको अस्मभ्यं शिवो भवेति पाव
कवत्यो धार्ये पावकवंता वा उपभागा वनी रक्षांसि सेधति यो धारया पावक
ये सृचो या ज्ये यत्ते पवित्रमर्चिष्या कलशेषु धावतीति पवित्र इत्येते गतिः पव
मानः सरस्वती प्रिया अग्निः पावकः सविता सत्यप्रसवो ग्निः शुचिर्वायुर्नि
युत्वा नग्निर्ब्रह्मपतिर्दधिवाग्निर्वैश्वानरो विष्णुः शिपिविष्टुलनः प्रिया प्रि
यास्विमाजुहाना युष्मदानमो मिर्वायुरग्रे गायत्रिर्वायो शुक्रो अया
मिते दधिकाव्यो अकारिषमादधिकाः शिवसा पंचकृष्णं जुष्टे दन्तना ॥३३॥

अग्नेरार्द्रमहते सोमगायेतिसंयाज्ये सैषा संवत्सरमतिप्रवसतः शुद्धिकामो
वातेदष्टाभियंज्ञगाथागीयते। वैश्वानरीत्रातपतीं पवित्रेष्टिंतथैव च ॥ ३॥
वृत्तो प्रयुं जानः पुनाति दशपोरुषमिति। ॥ ३॥ वर्षकामेष्टिः कारीरी तस्यां प्रति
त्यं चारुमध्वरमीळे अग्निं स्ववसं नमो भिरिति धारयेयाः काश्च वर्षकामेष्ट्या
सुमंता वष्वगे सधिष्टवा शुमे सोमो अब्रवीदित्यग्निर्धा मल्लमरुतः सु
र्यस्ति स्वश्च पिंड्य उत्तरादिरण्यकेशोरजसो विसार इति द्वे त्वं सा चिदच्युता
धामं ते विश्वं भुवनमधि श्रितमिति वा वाश्रेव विद्युन्मिमाति पर्वतश्चिन्म

सू.पू.

३४

हिरुद्रेविभायस्तुजंतिरन्निमो जसावहिष्ठेभिर्विहरन्यासितंतुमुदीरयथा
नरुतः समुद्रतः प्रवोमरुतस्तविषाउदन्यवआयंनरः सदानवोददशुषेविद्यु
नहरोनरोजश्मदियवः कलंनियानंहरयः सपुर्णानियुत्तंतोग्रामजितो
यथानरोग्नेबाधस्वविमृधोविदुर्गद्गार्यंत्वादेवापिः शुशुचानोअग्रशतिसं
याज्येकचोत्तचयजुभिरेकेयजंति संस्तुतायां सर्वादिशुपतिषु ताछा
वदत्तवसंगीभिर्गराभिरितिचतसृभिः प्रत्येकसूक्तेन सूक्तेनवा॥१३॥ अ
तर्जुर्ध्वमिष्ययनानिसांवत्सरिकाणितेषां फाल्गुन्यां पौर्णमास्यां चैत्र्यां च ॥ ३४ ॥

प्रयोगस्तुरायणमग्निरिंद्रोविश्वेदेवा इति पृथगिष्टयोनुसवनमहरहरेकावा
त्रिहविर्दीक्षायाण्यज्ञेदेवोर्णमास्योद्देअमावास्यायज्ञेतनिसपूर्वयथासनयतो
मावास्यायामुत्तरयोर्देवोर्णमास्याद्वितीयंमैत्रावरुणममवास्यायामानामि
त्रावरुणायद्वह्मिष्ठंनानि विधे सुदानू इति प्राजापत्य इळादधः प्रजापत्यैते
नत्यदेतान्यत्यस्तेवमेलोकाः प्रदिशोदिशश्चपरावतेनिबलउदलश्च प्रजा
पतेविश्वसृज्जीवधन्य इदंनोदेवप्रतिहर्षहव्यमितिद्यावापृथिव्योरयनंपो
र्णमासेनामावास्यादामावास्यानापोर्णमासादसमाम्नातास्वर्थान्तंत्रविका

सू. पू.
॥३५॥

रोध्वर्यवीययास्मरेद्वैराजं त्वग्निमंथने धाय्ये त्वेवैके देवतलक्षणाया ज्यानुवा
क्या गायत्र्या वती हतवस्योपोत्तवती पुरस्ताल्लक्षणा नुवाक्या त्रिष्टुबुती वीतवती
जुष्टवस्युपरिष्टाल्लक्षणाया ज्यापिवान्यस्य छंदसो न तु या ज्या द्रुंसी यसी नोहि
उ. रुदती क्षामनष्ट हतदग्धवती स्तुवर्जयेद्यत्केतुं देवते तथैवलक्षणा मिसि
वा व्यक्ते न धिगच्छत्सर्वशो न धिगम आग्नेयीभ्यां व्याहृतिभिर्वा देवतामादिश्य
प्रणुयाद्यजे च नम्राभ्यां वेममाश्रणुधी हवं यं तागीर्भिर्हवामदे ॥ एदं बर्हि
निषीदनः ॥ स्तो बर्हिरानुषगा सदेतदुपेकाना रेदना अद्य गच्छ ॥ अदेक ॥३५॥

तामनसेदं जुषस्व वीहि हव्यं प्रयतमाहुतिं मरुति न मे आग्नेया विरुक्ते ॥ १४ ॥
चातुर्मास्यानि प्रयोक्ष्यमाणः पूर्वद्युवैश्वानरपार्जन्यां वैश्वानरो अजीजनद्
ग्निर्नो नव्यसीं मतिं क्षमया वधानो जसा पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः पृथिव्या
पर्जन्याय प्रगायत प्रवाता वांति पतयंति विद्युत रत्नान्माधेय प्रपृष्ट्यात्
उपांशु हविषः सोमि व्यः प्रायश्चित्ति क्मान्वायात्येक कपालाः सर्वत्र वारु
णवर्जं सावित्रश्चातुर्मास्येषु प्रधानहवींषि चैकेषि श्योपसदः सतत्राः पो
नस धेयि कीच प्रागुत्तमादनुयाजादपि वासुमंत्रतंत्रा आगः प्रणवा वष
ट्कारा उच्चैः सर्वत्र तथा ग्रयणे ग्रियमाहार्यस्तु प्राण संततः प्रणवः पुरोनु

सू० ५०
३६

वाक्यायाः स्तथा गूर्वषट्कारौ याज्यायास्तंत्रस्वराण्युपांशोरुआनि मंत्रा
ण्युपांशुतंत्राणां ॥१५॥ प्रातर्वैश्वदेव्यां प्रेषितो ग्निर्मंथनीया अन्याहपश्या
त्सामिधेनीस्थानस्य पदमात्रेव स्यायाभिहिंकृत्यामित्वा देवसवितर्मही
द्यौः पृथिवीचनस्त्वामग्ने पुष्करादधीतिति सृणामर्धे च शिष्टारमेदासं
प्रेषादन्यत्राप्यंतर्चो वसाने जायमाने त्वे तस्मिन्नेवावसाने गेहं सि
न्यत्रिणमितिसूक्तमावयेत्तमावयेत् पुनः पुनराजन्मनो जातं श्रुत्वा
नंतरेण प्रणवेन शिष्टमुपसंतनुयाच्छिष्टेनोत्तरामुत ब्रुवंतु जंतव आ
यंहस्तेन स्वादिनमित्यर्धे च आरमे
तय इति द्वे अग्नि ॥३६॥

अग्निःसमिध्येतत्वंद्यग्नेअग्निनातंमर्जयंतसुक्रतुंयज्ञेनयज्ञमयंतदेवा
इतिपरिदध्यात्सर्वत्रोत्तमांपरिधानीयेतिविद्याद्वायेविराजोनवप्रयाजाप्रागु
त्तमाञ्चतुरावपेतदुराजग्नआज्यस्यबंतूषासानक्ताग्नआज्यस्यवीतां
देव्याहोताराग्नआज्यस्यवीतांतिस्रोदेवीरग्नआज्यस्ययंस्वित्यग्निःसोमःस
वितासरस्वतीपूषामरुतःस्वतवसोविश्वेदेवाद्यावापृथिवीआविश्वदेवंस
त्यतिंवाममद्यसवितर्वाममुश्वःपूषंतवव्रतेवयंशुक्रंतेअन्यद्यजतंतेअन्य
दिहेहवःस्वतवसःप्रचित्रमर्कंगणतेतुरायेतिनवानुयाजाःषक्ध्वंप्रयमाहे

सं. पू.

॥३०॥

वीहारेद्वारिवसुवनेवसुधेयस्यव्यंतुदेवीउषामानक्तावसुवनेवसुधेयस्यवीतां
देवीजोष्टीवसुवनेवसुधेयस्यवीतांदेवीर्जजाद्रुतीवसुवनेवसुधेयस्यवीतांदे
वादेव्याहोतारावसुवनेवसुधेयस्यतांदेवीस्तिस्त्रस्तिस्त्रोदेवीर्वसुवनेवसुधे
यस्यव्यंतित्यनुयाजानांस्तुक्तवाकस्यत्रायुवाकस्यवोपरिष्ठाद्वाजिभ्योवाजि
नमवाह्यादेशांशानोभवंतुवाजिनोहवेष्टुवाजेवाजेवतवाजिनोनइत्यर्धस्तु
रनवानंयाज्यामग्नेवीहीत्यनुवाषंकारोवाजिनस्याग्नेवीहीतियत्रक्वचिक्
संप्रैषेद्वोवषट्कारौसमस्तावेवतत्रद्विरनुमंत्रयेत्तनचागूरुतरस्मिन्वा
जिनभक्षामिळामिवप्रतिगृह्योपहवमिहेताध्वर्यउपह्वयस्वब्रह्मनुप

॥३०॥

ह्यस्वाग्नी दुपद्रयस्वेतियन्मेरेतः प्रसिच्यते यद्वा मे अपि गच्छति यद्वा जा
 येत पुनः ॥ तेन मा शिव मा विशतेन मा वाजिनं कुरु ॥ तस्य ते वा जिपीतस्योपद्रुत
 स्योपद्रुतो भक्षयामीति प्राणमक्षं प्रये देव मध्वर्युर्ब्रह्माग्नी प्रो यजमानः
 प्रसक्षमितरे च दीक्षिताः पौर्णमासेनेष्टा चातुर्मास्यव्रता मुपेयात्केशा
 न्नवर्त्तयितुश्मश्रुणि वापयीताधः शयीत मधुमांससह वणस्त्र्यवलेखना
 निवर्जयेदतौ भार्या मुपेयाद्वापनं सर्वेषु पर्वस्वाद्योत्तमयोर्वा ॥ १६ ॥ पंच
 म्यां पौर्णमास्यां वरुणप्रघासैः पश्चाद्दार्शपौर्णमासिकाया वेदे रूपवि
 श्वप्रेषितो ग्निप्रणयनीयाः प्रतिपद्यते प्रदेवं श्रेयाधियेतिति स्रज्जाया

सू. पू.
॥३८॥

स्वापदेवयमग्नेविश्वेभिः स्वनीकदेवैरित्यर्द्धचआरमेदासीनः प्रथमाम
न्वाहोपांशुसप्रणवांतत्रस्तानात्तानसंक्रमणेप्रणवेनावसायानुष्टुप्सोत्तरां
प्रतिपद्यते प्राणसंततंभवतीतिविज्ञायसेउत्तरमग्निमनुब्रजंनुत्तराद
ममदेविदध्याहिष्टपमयुमिदप्रथमोधायािधातुभिरितितुराजन्यवे
श्ययोराद्येपश्चादुत्तरस्यावेदेरवस्तुयोत्तरवेदेस्तुसोमेषुनिहितेनो
सादहातः स्वउलोकेचिकित्वाग्निहोताहोतृषदनेविदान्इतिद्वपरिधाय
तस्मिन्नेवासनलपविश्यभूर्भुवःस्वरितिवाचंविस्तृजेतान्यत्रापिय
त्रानुब्रुवन्ननुब्रजेतिष्ठत्संप्रेषुषुतथैववाग्विसर्गाग्निमंथनादिस

॥३८॥

मानो वैश्वदेव्याहविषांतुस्तुनेषष्ठप्रभृतीनामिंद्राग्नीमरुतोवरुणः कः ॥
इंद्राग्नीअवसागतं श्रथदूत्रमुत्तसनोतिवाजं मरुतोयस्य हि क्षये रा इवे
दचरमाअदेवेमं मेवरुणश्रुधिभलायामिब्रह्मणा वंदमानः कयानश्चि
त्राआभुवद्विरण्यगर्भः समवर्तताये इति प्रतिप्रस्तातावाजिनेतृतीयः
संस्थितायामवभृथं ब्रजंतितत्रावभृथेष्टिः कृताकृतातामुपरिष्ठाद्या
ख्यास्यामोदयोर्मासयो रैंद्राग्नः पशुः ॥ १७ ॥ तथा तलः साकमेधाः
पूर्वेद्युस्तिस्त्रिरश्वयोनुसवनं प्रथमायामग्निरनीकवाननीकवंतम्

सू.पू.
॥३९॥

तयेगिर्गोभिर्द्वामदे॥ सनः पपर्वदतिदिषः॥ सेनानीकेनसुविदत्रोअस्मे
इत्युत्तरस्यां वधन्वंतौ मरुतः सांतपुनारुदं हविर्यो नो मरुतो अभिदुर्दृणा यु
रिति मरुत्स्योगृहमेधिभ्यो लुत्तराज्यभागप्रपत्तीकांता गृहमेधास आगतप्र
बुध्मावईरतेमहां सि। तिपुष्टि मंतौ विराजो संयाज्ये आनिगदे अन्यत्रा
प्यनावाहननावाहनेपिपित्र्यायां पशौ च बहुचैतस्यां रात्र्यामं न्नप्रसुवीरं स
स्याविवासे पौर्णदवं जुहुयुर्ऋषभे रवाणेस्तनयितौ वाग्रीध्रं है केरावयंति
ब्रह्मपुत्रं वदंतो यदि होतारं चोदयेयुस्तस्य याज्यानुवाक्ये पूर्णादर्विपराप ॥३९॥

तसु पूर्णपुनरापत ॥ वस्त्रेव विक्रीणावहा इषमूर्जं शतक्रतो ॥ देहि मे द
दामिते निमेदेदि निते दधे ॥ अपामिन्ममिव संभरकों बाददते दददिति म
रुद्ध्यः क्रीळिभ्य उत्तरोत्तुवंतु जंतवो ह सिं कलुरग्रभीत इति परोक्षवा
र्ध्नौ क्रीळं वः शङ्खो मारुतमस्या सो नये मरुतः स्वंचो जुष्टो दमूना अग्ने
शर्द्धं महते सो भगा येति संयाज्ये वा जिना वभृथ वर्जं माहं द्रुक्ता वरुण प्र
घासे ह विषांतु सप्तमादीनां स्ताने इंद्रो वृत्रे हंद्रो महेंद्रो वा विश्वकर्मा त्
न इंद्रवृत्रहन्तु ते दायि मह इंद्रियाय विश्वकर्मन् ह विषावा वधानो या

सू. नू.
१४०॥

तेधामानिधिपरमानिगयावेमति॥१८॥ दक्षिणाग्नेरग्निमतिप्रणीयविश्या
साशय्वंतालुप्तजपाहोतारमवथावषट्कारानुमंत्रणाभिहिंकारवर्जंतस्यांप्रां
चिकर्माणि दक्षिणेतराणितथान्वयमुशंतस्त्वानिधीमहीत्येतांत्रिरनवानंतः
सामिधेन्यस्तासामुत्तमेनप्रणवेनावहदेवान्यितृन्यजमानायेतिप्रतिप
त्तिरग्निं होत्रायावहस्वमहिमानमावहेत्येतस्यस्तुनेग्निंकव्यवाहनमावा
हयेदुत्तमेचैनप्रयाजे प्रागाज्येष्वप्यग्निगमयेत्सुक्तवाकेचाग्निं होत्रेणेत्ये
तस्यस्तुनेनैवप्रादेशेनवर्हिषंतौ प्रयाजानुयाजौ नेवायांभक्षभक्षणं ॥४०॥

नमार्जनं न सूक्तवाकेनामदेश ईक्षितः सीतहोतरिति वोक्त उपविशो ज्जीवा
तुमंतो सव्योत्तर्युपस्थाः प्राचीनावीतीनो हविर्भिश्चरंति दक्षिण आग्नीध्र
उत्तरो ध्वर्युर्देह अनुवाक्ये अध्यर्द्धमनुवानं मों स्वधे त्याश्रावणमस्तु स्व
धेति प्रत्याश्रावणमनु स्वधा स्वधेति संप्रैषाये स्वधे त्यागूर्ये स्वधामह इति
वा स्वधानम इति वषट्कारो नित्याप्लुतयः पितरः सोमवतः सोमो वपित
मान् पितरो बर्हिषद्ः पितरोऽग्निश्चात्तायमनुदीरतामवर उत्परासस्त्वया हि
नः पितरः सोम पूर्व उपहृताः पितरः सोम्यासस्त्व सोम प्रकितौ मनीषा सोमो

सू.प.
॥४९॥

धेनुं सोमो अर्वतमाशुं सं सोमप्रित्तिभि संविदानो बर्हिषदः पितरञ्ज सर्वागा
हं पितृस्सुविदत्रां अविस्सीदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्याग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छ
तये चेह पितरो ये च नेह ये ग्निदग्धा ये अनग्निदग्धा इमं यमप्रस्तरमाहि सीदे
ति हे परे यिवां संप्रवृत्तो मदीरनु वैव स्वताय चेन्मध्यमाया ज्ञायेता तृषुर्दे
वत्रा जेहमानास्त्वदग्ने काव्यास्त्वन्मनीषाः सप्रतथा सहसा जायमान इत्यग्निः
स्वष्टकृत्कव्यवाहनः प्रकृत्पातञ्ज ध्वं वषट्कार क्रियायां चोर्ध्वमाज्यभागा
भ्यामन्यन्मंत्रलोपादकैकचानुवाक्यापो अग्निः क्रव्यवाहनस्त्वमग्न ईळितोजा ॥४९॥

तवेद इति संयाज्येभक्ष्येषु प्राणमक्षान्भक्षयित्वा वर्हिष्यनुप्रहरेयुः संछिताया प्रा
 ग्वानुयाजाभ्यां दक्षिणावतो दक्षिणाग्निमुपतिष्ठते नावत्यानतिप्रणीतचर्यायामया
 विष्ठाजनयुक्त्वं राणिसहिष्णुगिरुत्वं रायगातुः सप्रत्युदैदुरणं मध्वो अग्नं स्वा
 युक्तं नूतना मे रयते त्वावत्यत्वे वेतरावाहवनीयं सूसं दत्तां त्वेति पञ्चागाहं
 पत्यमग्निं तं मन्य इत्यथैनमभिसमायंति माप्रगमाग्ने त्वन्न इति जपेत्तः पू
 र्वे एगागाहं पत्यं सूक्ते समाप्य सव्यवत्तस्यं नकात्रजं तितत्राध्वर्यवः कर्माधीयते
 प्रत्येत्यादित्यया चरंति पुष्टिमंतौ धाय्ये विराजौ ॥१९॥ पंचम्यां पौर्णमास्यां शुक्लासीरी
 यथार्वग्यथोपपत्तिवावाजिनवसमाना वैश्वदेव्या हविषां तुष्ठानेषु प्रहृतीनां वा

सू. पू. २
॥ ४२ ॥

युर्नियुत्वा च युर्वशुनासीराविंद्रो वाशुनासीर इंद्रो वाशुनासूर्य उक्षम आवायो मूष
शुचिपाउपनः प्रयागिर्यासिदाश्वांसमृच्छसत्त्वो देवमनसे शानाय प्रहृतिं यस्तु आ
नट्शुनासीराविमांवाचं जुषेथांशुननः फालाविकृषं तु भूमिमिंद्रं वयंशुनासी
रमुस्मिन्यज्ञे देवामुदे॥ सवाप्तुयं नो विषत् ॥ अश्वायं तो गव्यं तो वाजयंतः शु
नं दुवे मम घानानमिंद्रमश्वायं तो गव्यं तो वाजयंत स्तरणिर्विश्वदर्शितश्चि
त्रं देवानामुदगादनीकमिति याज्यानुवाक्याः समाप्य सोमेन यजेताशक्तो
पशुना चालुर्मास्यानिवापुनश्चालुर्मास्यानिवापुनः ॥ २० ॥ ॥ ४३ ॥

॥ इति श्रौतसूत्रे पूर्व षड्के द्वितीयोऽध्याय समाप्तः ॥ ॥ श्रीरक्त ॥ ४२ ॥

[OrderDescription]
,CREATED=27.12.19 16:32
,TRANSFERRED=2019/12/27 at 16:43:30
,PAGES=85
,TYPE=STD
,NAME=S0002407
,Book Name=M-2443-ATHTROT SUTRO
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF

FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF

FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF

FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF

FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF

FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF

FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF

FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,